

Reuss András

Urbán Ernő, a teológus

Megjelent: Diakonia (14) 1992/4, 58-61.

Ma már inkább csak a legidősebb evangélikus lelkészek nemzedéke említi Urbán Ernő nevét, akiknél még a személyes találkozások segíthetnek az emlékezésben. Neve a középső generáció és a fiatalok előtt azonban csaknem teljesen ismeretlen.

Csak kilenc év

Csupán mennyiségileg is érdemes áttekinteni Urbán Ernő munkásságát. Három évvel szigorlata után, 1934-ben – 26 évesen – jelent meg első írása, és 1943-ban, – mielőtt betöltötte volna a 35. évét – már Don melletti eltűnése után, az utolsó. Teológiai munkássága tehát ez a kilenc év. A Keresztyén Igazságnak indulásától kezdve munkatársa. Itt 38 tanulmánya, cikke, és 46 könyvismertetése jelenik meg. Valamivel később kezd írni a Lelkipásztornak, de egyre többet, tehát nem a Keresztyén Igazság „rovására”, hanem azon felül, összesen 18 cikket, a jelentősebb részét Túróczy Zoltán szerkesztői idején. Még csak 29 éves, amikor Sztéhlo Gáborral együtt kiadja páratlan tömörségű konfirmációi kátéját¹, és Scholz Lászlóval együtt programadó igehirdetési kötetét². 1941-ben, 33 évesen adja ki Anselmusról írott doktori értekezését³.

Aktuális Anselmus

Urbán Ernő személyében markánsan találkozott a tudatosan hívő keresztyén ember és az evangélikus teológus. Írásai elevenen tükrözik azt a tényt, hogy hitre jutásában az ébredés és a mozgalmi keresztyénség meghatározó volt. Az egyház és a keresztyén hit helyzetét azonban teológiailag mérte föl és teológiai munkával kívánta földolgozni. Tanult ugyan Baselben, de Barth akkor még nem volt ott, mégis sokat tanult tőle olvasmányokon keresztül. Magáévá tette azt a véleményt, hogy az egyházi élet és a keresztyénség azért üresedett és erőtlenedett meg, mert a kinyilatkoztatás tartalmát az egyház igehirdetéséből és hitéből divatosabbnak tartott vallásos gondolatok kiszorították. Ezért a skolasztika atyjának tartott, s a 12. században élt Canterbury-i érsek, Anselmus tanításának ismertetése, értékelése és a hozzá való viszonyulás történetének áttekintése nem időszerűtlen és időtlen, nem elméleti jellegű történeti tanulmány, hanem a teológia és az egyház helyzetét tekintve egyaránt hallatlanul aktuális.

¹ Istené vagyok! Az egyház tanítása kérdésekben és feleletekben. Összeállította: Sztéhlo Gábor és Urbán Ernő. Széchenyi Könyvnyomda: Győr, 1937. 32 o. (Harangszó Könyvtár) [Szövege megegyezik a következővel.] Krisztus a királyunk! Összeállította: Sztéhlo Gábor és Urbán Ernő. Széchenyi Könyvnyomda: Győr, 1937. 32 o. (Harangszó Könyvtár) [Szövege megegyezik az előzőével.]

² Krisztus hatalmában. Scholz László és Urbán Ernő igehirdetése. Budapest, 1937. 163 o.

³ Urbán Ernő, Krisztus keresztyénje. Anselmus tanítása Jézus Krisztus válságszerző haláláról. Theológiai doktori értekezés. Keresztyén Igazság: Budapest-Sopron, 1941. 322 o.

Köztudott, hogy Krisztus keresztjét Anselmus helyettes elégtételként értelmezte. Urbán Ernő szerint Anselmus a kiengesztelés tanításával továbbvivője és beteljesítője mindannak, amit az ókor Krisztus művéről tanított: "Anselmus jelentősége éppen az, hogy az augustinusi kegyelem-tanítást Krisztus elégtételével alapozza meg és Krisztus halálával hozza szükségszerű összefüggésbe" (214), de tanításának gyöngéje, hogy "egyvonalú", benne "Isten elsősorban önmagával áll szemben" (209). A reformációban – Urbán szerint – Luther ezt a gondolatot még teljesebben viszi tovább, amikor a kiengesztelésről szólva egyrészt fenntartja Isten haragjának és szeretetének egységét, másrészt nem pusztán múltbeli, hanem egyúttal jelenbeli eseményként is beszél róla. "Anselmus tanítása Luthernél talál a leghatározottabb, legtisztább és leghűségesebb visszhangra, ugyanakkor az újszövetségi híradás teljesebb és következetesebb érvényesítése által továbbfejlődik, meggazdagodik és tágabb összefüggésbe kerül. Luther tanításában válik igazában valóra Anselmus szándéka és teológiai törekvése" (257).

A "Krisztus keresztje" mint teológiatörténetinek tűnő tanulmány, végigkísérve Anselmus fogadtatását a teológiatörténet jelentős korszakain, így a "modern vallásosság korán" is, lehetőséget ad Urbán Ernőnek, hogy leszámoljon "a XIX. század uralkodó vallásával, az idealizmussal és a szabadszellemeű kegyességgel", mert "ez a harc egyike az égető, esedékes feladatoknak, amelyek reánk, magyar teológusokra várnak", hiszen "ha nyitott szemmel tekintünk körül, észrevesszük, hogy" – a teológiai racionalizmus és liberalizmus következtében – "lelki romok között járunk" (278).

Magyar teológiai nyelv

A "Krisztus keresztje" nagy gondosságról tanúskodó, bőséges anyagot felvonultató, szerteágazóan érvelő munka. Más írásokban is megfogalmazott szándéka szerint "olyan magyar nyelven és olyan egyszerűséggel" kíván írni a szerző, "hogy minden gondolkodó és elmélyedő ember, teológus és gyülekezeti tag egyaránt, haszonnal forgathassa" (296), de ennek ellenére sem könnyű olvasmány (297). Korabeli ismertetője szerint is "egy-két túlzástól eltekintve, a magyar teológiai nyelv kialakulását jelentősen segítette előbbre"⁴.

Barthiánizmus

Kétségtelen a Karl Barth hatás, de Urbán Ernő nem kritikátlan utánzó. Barth az ő számára nem divatos teológiai irányzatot, nem a teológiatörténet egyik jelentős alakját jelenti, hanem Isten kinyilatkoztatott igéjét és Jézus Krisztus egyházának 20. századi élet-halál harcát. Tanulmányaiban, könyvismertetéseiben ismételtelen utal a német egyházi harcra. Ismételtelen hív: a barthi teológiával

⁴ – nd – [Wiczián Dezső?], Urbán Ernő: Krisztus keresztje. Anselmus tanítása Jézus Krisztus váltságszerző haláláról. 1941. [Könyvismertetés.] Keresztyén Igazság 1941, 168.

érdemben, – tehát vitázva is, – kell foglalkozni.⁵ A kritikát maga is gyakorolja.⁶ A magyar helyzetet nem látja kevésbé veszedelmesnek, mint a németet, hiszen erről is drámai erővel szól.

Evangelizáció

A barthi teológiai eszmélés Urbán Ernő számára az egyházzól készült diagnózis és terápia, s így az evangelizáció szolgálatának teológiai alapja és háttere. Mintha Barth teológiájának és az evangelizációnak a szenvedélyessége egyszerre jellemezné Urbán Ernő stílusát. Az evangélium ügye iránti elkötelezettség fűti tudományos igényű tanulmányait, és a teológia nélkülözhetetlenségéről való meggyőződés hatja át, amikor az egyház ügyéről, misszióról, evangelizációról szól. Írása "Az evangelizáció kérdéseiről",⁷ fakó címe ellenére is veretes teológiai tanulmány, melyre a ma megnyíló lehetőségek kapcsán is érdemes lenne figyelni. Teológia és evangelizáció szoros kapcsolatára jellemző, hogy az Evangélikus Testvéri Szolgálat konferenciájáról beszámoló füzetnek⁸ nemcsak programadó bevezetését írja, hanem rövid összefoglalást is ad hitvallásaink alapján egyházunk tanításáról.

Nacionalizmus

"A magyar katona nacionalizmusa" címen tartott előadása,⁹ de a Keresztyén Igazság és a Lelkipásztor oldalain megjelent több írása is, legalábbis címében, olyan fordulatot tartalmaz, amely a harmincas-negyvenes évek fordulójára jellemző. Aki ezenkívül még azt is tudja, hogy Urbán Ernő honvédelmekész volt, s a második világháború áldozata, talán értetlenül kérdezi, hogyan sodorhatta magával a kinyilatkoztatás igaz tartalmára annyira ügyelő teológust a nacionalizmus. Aki azonban veszi a fáradságot, és elolvassa ezeket az írásokat, meglepetéssel tapasztalhatja, hogy a címek ugyan valóban abba a korba illőek, de a tartalmuk a teológiai eszmélés és az evangelizáció jegyeit hordozzák. Szól a magyarság erényeiről, de bűneiről is, sőt erről még hosszabban, hogy azután ilyen következtetést is kimondjon: "Az igazi magyar nacionalizmus kiindulása: bűnbánat. ... A magyar nacionalizmus önmagunkkal vívott harc, állandó önnevelés. ... Lelki világunknak kell gyökeresen megváltoznia ahhoz, hogy a külső viszonyok megváltozzanak" (13kk). A magyarság védelme: "parasztágunk lelki és gazdasági megerősítése, fejlődésének, felemelkedésének biztosítása" (16). "A fenyegető orosz veszedelem" áll az egyik oldalon, a másikon pedig a németiség "szellemi és gazdasági túlhatalma", "amely agyonnyomással fenyegeti a kis népeket" (19).

⁵ U.-S. [Urbán Ernő, Sólyom Jenő], Barth Károly Magyarországon. Keresztyén Igazság 1936, 262-263. – Urbán Ernő, Barth. Keresztyén Igazság 1937, 5-9. – Barth Károly, A protestáns teológia új iránya. Barth Károly rádió-előadása Bázelen, 1940. március 22-én. Fordította Benczúr László és Urbán Ernő. Lelkipásztor 1939-40, 12, 504-510.

⁶ Urbán Ernő, Miért van szükségünk filozófiára? Lelkipásztor 1942-43, 5, 194-200.

⁷ Urbán Ernő, Az evangelizáció kérdéseiről. Győr, 1941. 21. Evangélikus Szakkönyvtár 4. szám. Különlenyomat a Lelkipásztor 1941. évi 10. és 11. számából. – Lelkipásztor 1940-41, 10, 478-487; 1940-41, 11, 526-535.

⁸ U.E. [Urbán Ernő], [Bevezetés.] 3-7. – U.E. [Urbán Ernő], Rövid bevezetés hitvallási iratainkba. 38-53. in: Jézus győz! Az evangélikus gyülekezeti közösségek első konferenciája Klotildligeten, 1939. aug. 27-29. között. 53.

⁹ Urbán Ernő, A magyar katona nacionalizmusa. Kézirat helyett. Előadása a m. kir. Honvédség Protestáns Egyházi Szervezetének értekezletén, Budapesten, 1938. június hó 16-án. Protestáns Tábort Püspökség: Budapest, 1938. 48.

Nyelveket kell tanulni, különösen a környező népeket (20). A nacionalizmusról szólni Urbán Ernő számára végső soron evangelizációt jelent, mert "a Krisztus-nélküli nacionalizmus halálos betegség" (25).

Veszteség és ajándék

Éppen ötven éve, hogy Urbán Ernő nincs már közöttünk. A magyar evangélikus teológia és egyház nagy ígérete volt. Jó lenne, ha az általa mindannyiunkat ért veszteséget nem csupán életrajzi adatként kezelnék, hanem párbeszédet kezdenék vele, mindenekelőtt egyik vagy másik írásának tanulmányozásával. Ilyen párbeszédet akart doktori értekezésével is kezdeni. "... meggyőződésem, hogy nemcsak az egyház tanítóinak és gyülekezeti lelkipásztorainak, hanem az egyház élő és öntudatos tagjainak is szükségük van arra, hogy letelepedjenek az egyetemes keresztyén anyaszentegyház nagy bizonyágtevőinek és keresztyén gondolkodóinak lábához. Az egyházi élet elevensége el sem képzelhető a 'szentek' közötti beszélgetés nélkül" (297). Anselmushoz is azért akart vezetni, "mert olyan eszméltető és meggondolkoztató tanítómesterre akadunk benne, aki az ige élő forrásából merített és ehhez akar elkalauzolni minket is" (uo.), s érdemes vele beszélgetni.

A párbeszéd az előttünk jártakkal, így sajnos Urbán Ernővel is, már csak egyoldalú lehet. De ő maga kérte, hogy olvasói ne legyenek elnézőek:

"Igazságos, sőt szigorú bírálatot kérek minden olvasómtól és minden ilyenért hálás leszek. Nekem is, az ügynek is, csak az igazi megbírálás használ. A gyerekcipőben járó magyar theológia minden eddigi termését dédelgették, óvták a bírálat élesebb szellőjétől. Ennek a kezdetleges állapotnak véget kell vetnünk és örülnék, ha éppen könyvemmel kapcsolatban indulna meg és pezsdülne meg a bírálat munkája. Jobban előbb viszi ez az evangélium szolgálatának ügyét, mint az udvarias elnézés, vagy felületos dicséret" (295).

A veszteséget is, a kapott ajándékot is úgy látjuk meg, ha ez a párbeszéd Urbán Ernővel is végre megkezdődik.